

Tragická smrť Ing. Přemysla Coufala¹⁾

Miroslav Lehký

Prezentácia a pochopenie tragického prípadu Ing. Přemysla Coufala v súvislosti s činnosťou I. správy Zboru národnej bezpečnosti, československej spravodajskej služby, ktorá bola integrovanou súčasťou čs. komunistickej Štátnej bezpečnosti (ŠtB), si vyžaduje hneď v úvode aspoň stručné oboznámenie s postavením katolíckej cirkvi v komunistickom Československu. Po nástupe komunistov k moci vo februári 1948 dochádza v ČSR k flagrantly a systematickému potlačovaniu náboženskej slobody. Dochádza k zatýkaniu biskupov, kňazov, rehoľníkov a aktívnych laikov, ktorí v súdnych procesoch, vykonávaných ŠtB, sú odsudzovaní k vysokým trestom odňatia slobody. Rehole sú zakázané, činnosť ostatných biskupov a kňazov je obmedzená a postavená pod kontrolu štátu. Činnosť teologických fakúlt je taktiež obmedzená a kontrolovaná. Niektorí laici a kňazi sa zachraňujú pred prenasledovaním ilegálnym odchodom do zahraničia.

*Miroslav Lehký (1947),
v roku 1990 – hovorca
Charty 77,
od roku 1995 pracoval
v Úrade pre dokumentáciu
a vyšetrovanie zločinov
komunizmu v Prahe,
v súčasnosti je riaditeľom
Sekcie rekonštrukcie
a právnych analýz ÚPN.*

V tejto situácii sa postupne v priebehu 50-tich rokov konštituuje v Československu tzv. tajná, skrytá podzemná cirkev, ktorá skryte pokračuje v činnosti patriacej k jej poslaniu, ale ktorú jej komunistický štát nedovoľuje. Ide o prežitie cirkvi. V štruktúrach podzemnej cirkvi dochádza k vzdelávaniu laikov, kňazov a rehoľníkov, k štúdiu teológie a k tajnému sväteniu kňazov a biskupov, ktorí pracujú v občianskych zamestnaniach a okrem toho skryte vykonávajú svoju pastoračnú činnosť.

Lekár – agent v službách čs. spravodajskej služby

Vedenie komunistického štátu a Štátnej bezpečnosti je existenciou tajnej cirkvi znepokojené, pretože nepozná rozsah jej aktivít, jej štruktúru a personálne obsadenie. Navyše, tajná cirkev hrubo narušuje úsilie komunistickej moci o totálne ovládnutie celej spoločnosti, preto patrí k dlhodobým úlohám ŠtB odhaliť a preniknúť do tajnej cirkvi. Dňa 6. marca 1969 náčelník I. správy FMV dáva súhlas k dlhodobému vysadeniu agenta ŠtB, evidovaného pod krycím menom PROLOG, do Spolkovej republiky Nemecko.²⁾ PROLOG odchádza z ČSSR aj s rodinou pod legendou emigranta a žiada v SRN o politický azyl, k čomu mu invázia vojsk Varšavskej zmluvy do ČSSR v auguste 1968 poskytla ideálne podmienky. Jeho hlavnou úlohou je rozpracovať objekty – spravodajská sieť USA v SRN, Rádio Slobodná Európa a činnosť slovenskej emigrácie v zahraničí, hlavne kňazskej.

Kto je tento agent? Povoláním lekár. Žije a pracuje na Slovensku. V roku 1962 je obžalovaný pre podvody a machinácie s liekmi a je odsúdený na 3 roky odňatia slobody. Vo výkone trestu vo väznici v Ostrave-Heřmaniciach podpisuje spoluprácu so Štátnou bezpečnosťou a v priebehu výkonu trestu ako väzenský lekár je nasadený na väzňov. Po 15 mesiacoch je prepustený na slobodu. Ako lekár a agent ŠtB podáva správy o situácii medzi lekármi a v zdravotníctve. Je riadený Oddelením ŠtB v Nitre, od roku 1966 I. odborom S-ŠtB Krajskej správy ZNB Bratislava. Do roku 1967 podal pre ŠtB 325 agentúrnych správ. V roku 1966 – 67 vycestoval 2-krát do Rakúska, kde mal kontaktovať svojho vzdialeného príbuzného, ktorý pracoval na ministerstve obrany vo Viedni. V roku 1967 spolupracuje s ŠtB v akcii „Svätý“, ktorá má odhaliť činnosť katolíckych laikov. Riadiacimi orgánmi ŠtB je v tomto období hodnotený ako veľmi inteligentný, spoľahlivý, jeho správy pravdivé. Ovláda cudzie jazyky. Štátna bezpečnosť uvažuje o jeho vyslaní do zahraničia. Okupácia ČSSR v roku 1968, kedy tisíce čs. občanov odišli do emigrácie, urýchlila proces vysadenia tohto agenta.

Agent PROLOG pracuje v SRN ako lekár, neskôr vlastní súkromnú ordináciu. Po príchode do Nemecka nadväzuje kontakty so slovenskou emigráciou žijúcou v Európe, v USA a v Kanade, organizovanou vo Svetovom kongrese Slovákov (SKS). Stáva sa členom výboru SKS. Prostredníctvom slovenskej emigrácie žijúcej v zahraničí od roku 1945 a 1948 preniká do Vatikánu a do slovenského vysielania Rádia Slobodná Európa. V SRN sa stáva členom Výboru Sacharova a členom Ligy pre obranu ľudských práv. Prostredníctvom týchto inštitúcií a organizácií získava správy o činnosti disidentov v ČSSR. Získava kontakt na Nadáciu L. N. Tolstoj v Nemecku, a tým aj kontakty na ruskú emigráciu. Agent PROLOG okrem prenikania do SKS a Slovenského ústavu Cyrila Metoda v Ríme je postupne zameriavaný pražskou centrárou spravodajskej služby na preniknutie do organizácie „Hilfsfond der Deutschen und Österreichischen Bischöfen“, ktorej činnosť bola zameraná na pomoc prenasledovanej cirkvi vo východnej Európe. Je riadený rezidentúrou čs. spravodajskej služby vo Viedni a pretože má obavy o svoju bezpečnosť z dôvodu odhalenia jeho činnosti v Nemecku, schôdzky s jeho riadiacim orgánom uskutočňuje väčšinou na území západného Rakúska.

Do roku 1989 dodal PROLOG do rúk ŠtB stovky vlastných správ, kópií dokumentov a zvuko-

1) Text bol prednesený na medzinárodnej historickej konferencii „Východná dimenzia. Základné spravodajské otázky v strednej a juhovýchodnej Európe od roku 1900“ v Grazi 4. – 6. júna 2004.

2) Porov. Archív ÚPN, fond I. správa ZNB, reg. č. 45148.

vých magnetofónových záznamov. V rokoch 1975 a 1982 bol tajne krátkodobo stiahnutý do ČSSR na technické preškolenie. Orgánmi ŠtB bol hodnotený ako úplne spoľahlivý a špičkový agent „oddaný veci socializmu a plne si vedomý svojho pôsobenia v zahraničí“. Dňa 3. novembra 1979 narazil PROLOG v okruhu cirkevnej slovenskej emigrácie v USA na obsiahly materiál, ktorý obsahoval presné údaje o skutočných náboženských pomeroch a situácii katolíckej cirkvi v ČSSR. Materiál mal veľa originálov a podľa jeho obsahu bolo zrejme, že autorom je jedna a tá istá osoba, ktorá od roku 1974 pôsobila ako kuriér medzi Československom a československým exilom v zahraničí. Tento kuriér mal kontakty na cirkevné kruhy vo Viedni, cez ktoré mal ďalej spojenie do zahraničia. Z obsahu správ bolo taktiež zrejme, že kuriér mal prístup k detailným informáciám z kruhov oficiálnej aj tajnej cirkvi v ČSSR. PROLOG odovzdáva kópie tohto objaveného materiálu agentúrnou cestou do rúk československej ŠtB.

Operácia KANÁL

ŠtB začína v ČSSR aj v zahraničí rozsiahlu akciu pod krycím menom KANÁL, ktorej cieľom je vytipovať a odhaliť osobu kuriéra. Predtým už vo februári 1979, na porade náčelníkov správ ŠtB vyzval vtedajší minister vnútra ČSSR Jaromír Obzina k razantnejšiemu postupu proti katolíckej cirkvi. „V socialistickom Československu dochádza,“ povedal svojim mužom na schôdzi minister, „k aktivizácii klerikalizmu spojeného s reakčnými silami v kapitalistických krajinách,“ proti čomu musí ministerstvo vnútra „v úzkej spolupráci s bratskými kontrarozviedkami využiť naše osvedčené čekistické prostriedky a metódy“. ³⁾ Toto prehlásenie ministra súviselo s aktivitami veriacich mimo rámec oficiálnej cirkvi, ako aj s aktivitami rôznych občianskych skupín v ČSSR po Konferencii o spolupráci a bezpečnosti v Európe konanej v roku 1977 v Helsinkách, kde bola venovaná značná pozornosť dodržiavaniu ľudských práv a kde sa aj ČSSR zaviazala, že tieto práva bude svojim občanom garantovať. Zvýšenú represiu ŠtB voči katolíkom koncom roku 1979 taktiež vyvolalo zvolenie poľského kardinála Karola Wojtyły za pápeža.

V rámci akcie KANÁL začína ŠtB preverovať stovky laikov, kňazov a rehoľníkov bez ohľadu na to, či pôsobia v oficiálnych cirkevných štruktúrach alebo stoja mimo nich. Poznatky získané od agenta PROLOGA rozpracováva 31. odbor I. Správy ŠtB v Prahe v spolupráci s I. odborom XII. Správy ŠtB v Bratislave. Koncom leta 1980 na príkaz orgánov ŠtB prevádzajú príslušníci čs. pasovej kontroly detailnú osobnú prehliadku Ing. Přemysla

Coufala, ktorý sa v tom čase vracia zo služobnej cesty z Rakúska späť na Slovensko.

Kto je Ing. Přemysl Coufal? Pôvodom z Moravy, absolvent dvoch vysokých škôl – Vysokej školy lesníckej a Stavebnej fakulty Vysokej školy technickej. Pracuje v Projektovom poľnohospodárskom ústave v Bratislave, kde je uznávaným odborníkom na statiku. Okrem klasických jazykov

hovorí nemecky, anglicky a francúzsky. V okruhu jeho priateľov, známych a kolegov je považovaný za jemného, vzdelaného človeka, ochotného pomáhať druhým. V roku 1960 začína študovať tajne teológiu. Skupina týchto študentov je však odhalená príslušníkmi ŠtB. Coufal, zrejme na nátlak ŠtB, podpisuje s ŠtB spoluprácu. Pod krycím menom JASAN spolupracuje s odborom ochrany čs. ekonomiky Krajskej správy MV Bratislava. Spolupráca je ukončená v r. 1971. Podľa údajov zo zachovaných spisov ŠtB z tohto obdobia dodáva Coufal správy týkajúce sa technických nedostatkov z odboru projekcie, v ktorom pracuje. ⁴⁾ V rokoch 1967 až 1980 dostáva ako odborník povolenie vycestovať na služobné, ale aj súkromné cesty do Rakúska, Talianska, Švajčiarska, Nemecka, Francúzska, Veľkej Británie a Juhoslávie.

Na základe materiálov zaslaných agentom PROLOGOM do Československa začína ŠtB v roku 1980 preverovať a sledovať aj P. Coufala. Osobu Coufala rozpracováva referent 31. odboru I. správy FMV kpt. Miloš Dospiva – „Kotva“, ktorého náčelníkom je pplk. Ján Pěňčík – „Pozorný“. Priamo v Bratislave je rozpracovávaný prostredníctvom príslušníka 4. oblastného odb. Správy ŠtB npor. Antona Obranca. Kapitán Dospiva predtým pracoval na rezidentúre čs. rozviedky v Ríme proti Vatikánu, kde bol v roku 1972 odhalený a vykázaný z Talianska ako „persona non grata“.

Přemysl Coufal (druhý sprava) počas výletu vo Vysokých Tatrách. Foto: rodinný archív.

3) Porov. *K aktuálnym otázkám ŠtB boje proti nepriateľskej činnosti cirkvi a sekt. X. správa FMV. Praha 1979.*

4) Porov. Archív ÚPN, KS ZNB Bratislava, arch. č. 27083.

Úspech operácie verzus život človeka?

Dňa 9. decembra 1980 ŠtB kontaktuje P. Coufala a žiada od neho, aby objasnil svoju činnosť doma aj v zahraničí. Obviňuje ho, že je tajne vysvätený kňaz a že sa dopúšťa trestnej činnosti v rozpore s čs. zákonmi. ŠtB chce s ním obnoviť spoluprácu s cieľom kontrolovať kanál medzi tajnou cirkvou a zahraničím. Žiada od neho, aby vypracoval správu o svojich stykoch v zahraničí z obdobia 1974 až 1978. Na základe spomenutých faktov je na Coufala vyvíjaný tlak, aby spolupracoval pri „paralyzovaní“ činnosti cirkvi doma a v zahraničí. Coufal sa nechce angažovať a spoluprácu odmieta, popiera, že je kňaz a popiera existenciu tajnej cirkvi. Na záver podpisuje sľub mlčanlivosti o svojom rozhovore so Štátnou bezpečnosťou. Po tomto vypočúvaní sa Coufal sťažuje svojim rodičom žijúcim na Morave, že je neustále sledovaný tajnou políciou, že niekto chodí tajne do jeho bytu v jeho neprítomnosti a že je vydieraný – chcú od neho 20 tisíc korún potom, že mu dajú pokoj. Čiastku 14 tisíc korún, ktorú si požičal od svojich rodičov, skutočne odovzdal dňa 14. februára 1981 Štátnej bezpečnosti prostredníctvom jej agenta. Tento agent, čo patrí k ďalším záhadám, v marci 1981 zomrel.

Ing. Přemysl Coufal

Ďalšia schôdzka s dôstojníkmi ŠtB Obrancom a Dospivom sa uskutočňuje v kaviarni ZORA dňa 17. decembra 1980. Po tejto schôdzke sa Coufal opäť sťažuje, že je neustále sledovaný a stáva sa uzavretým. V pohovore nahrávanom príslušníkmi ŠtB zo začiatku januára 1981 Coufal priznáva niektoré svoje styky s osobami v Československu, ale odmieta tvrdenie, že je kňaz a rehoľník. Jeho intenzívne sledovanie neustále trvá. Na schôdzke,

ktorá sa koná 4. februára opäť v konšpiračnom byte Coufal priznáva niektoré svoje styky v zahraničí, sťažuje sa, že je sledovaný a jeho byt ktosi navštevuje v jeho neprítomnosti. ŠtB sledovanie popiera a chce od neho písomnú správu o jeho stykoch vo Vatikáne. V zázname z tejto schôdzky na záver npor. Obranec konštatuje, že je isté, že Coufal je jeden z hlavných informátorov pre čs. cirkevnú emigráciu v zahraničí. Izolácia Coufala sa prehľbuje, dňa 19. februára vyvoláva sám Coufal schôdzku s dôstojníkmi ŠtB. Jedná zmätene, priznáva, že je kňazom a priznáva sa k svojim kontaktom v zahraničí. Je dokonca ochotný podpísať spoluprácu, čo npor. Obranec kategoricky odmieta. Kvalifikuje jeho činnosť ako trestný čin proti republike a žiada od neho, aby vypracoval kompletnú správu o svojej činnosti. Termín ďalšej schôdzky je stanovený na 25. februára. Na túto schôdzku už Coufal neprišiel.

Naposledy je vidенý 22. februára 1981. Keďže neprišiel nasledujúce dni do práce, dňa 26. februára Verejná bezpečnosť otvára jeho byt, kde nachádza Coufala v hroznom stave, mŕtveho. Celý byt je v značnom neporiadku a od krvi. Kriminalisti dostávajú príkaz urobiť len prvotné a neodkladné úkony, lebo o prípad má záujem Štátna bezpečnosť. V závere pitevného protokolu z roku 1981, ale aj v opakovanom rozbere v roku 1990 sa konštatuje, že ako príčinu smrti Coufala nie je možné vylúčiť samovraždu a nie je možné preukázať zavinenie inou osobou, aj keď nie je možné odstrániť niektoré rozpory vyplývajúce z prvotnej obhliadky mŕtveho.

Smrť Ing. Přemysla Coufala, tajne vysväteného kňaza a opáta rehole benediktínov, vyvolala bezprostredne značný ohlas v Československu ako aj v zahraničí. Štátna bezpečnosť sa okamžite dištancovala od toho, že P. Coufala zavraždila. Čo sa však dialo osudnú noc z 24. na 25. februára v jeho byte v Bratislave, sa doposiaľ nepodarilo spoľahlivo objasniť.

V materiáloch ŠtB je uvedené, že P. Coufal mal rozsiahle vedomosti o tajnej cirkvi v Československu, o ktorých však nechcel vypovedať. V jeho byte, konštatuje sa ďalej, bolo zabavené väčšie množstvo písomného materiálu a magnetofónových kaziet, ale neboli nájdené žiadne materiály týkajúce sa organizácie tajnej cirkvi.

Dňa 28. apríla 1981 náčelník I. správy ZNB genmjr. Karel Sochor informuje ministra vnútra Obzinu o okolnostiach smrti P. Coufala. V správe ministromi uvádza, že Coufal bol tajne svätený kňaz, aktívny v tajnej cirkvi v Československu. Pri svojich zahraničných cestách udržiaval styky so

slovenskou kňazskou emigráciou. Z obavy, že bude odhalená jeho spolupráca s ŠtB, mal hlboko depresívny stav. Ďalej sa cynicky v správe uvádza, že „týmto psychologickým stavom mohlo dôjsť k samovražde a nie je možné vylúčiť priamy alebo nepriamy vplyv tajnej cirkvi“.

Prípád smrti pátra Coufala nie je možné posudzovať izolovane bez súvislosti s ostatnou činnosťou ŠtB v danom období. Dodnes zostávajú neobjasnené vražda pátra Poláka, smrť pátra Rusnáka na Slovensku a prípad študenta Pavla Švandu, ktorý bol nájdený mŕtvy na dne jaskyne Macocha. Okolnosti smrti a samotná smrť P. Coufala boli v roku 1981 jasným signálom, že ciele a zásady ŠtB zostávajú rovnaké, len jej metódy práce sú oveľa sofistikovanejšie ako v rokoch predchádzajúcich.

Činnosť pátra Coufala by v slobodnom a demokratickom štáte nemohla byť považovaná za trestnú. Naopak, v kruhoch podzemnej cirkvi bol a stále je považovaný za človeka, ktorý v dobe, keď sa veľa ľudí stalo ľahostajnými a zbabelými, nezradil. Československá štátna bezpečnosť, všetky jej zložky, vrátane spravodajskej služby, boli represívnym nástrojom komunistickej moci, ktoré sa v konečnom dôsledku obracali vždy proti vlastným občanom štátu.

Tajné služby existovali, sú a zrejme budú existovať. Ale zostáva otázkou, aké má byť ich poslanie, ciele, na akom hodnotovom systéme – mravnom, etickom – má spočívať ich činnosť. V tomto ohľade činnosť bývalej československej štátnej bezpečnosti nie je možné stotožniť s činnosťou tajnej služby právneho a demokratického štátu.

*Hrob Přemysla Coufala na cintoríne v Hrubčiciach pri Prostejove.
Foto: rodinný archív.*

RESUME

The Tragic Death of Přemysl Coufal

In November 1979, an agent of the Czechoslovak intelligence service in the USA, living since 1967 abroad as an emigrant, discovered a voluminous original material, comprising precise information on religious and church situation in the then - Czechoslovakia, and on the violations of freedom of religion. It was evident from the content that the author was one and the same person that had been active as a courier between the Czechoslovak exile and the churches, both official and the so-called Underground Church. Based on this material, the Czechoslovak State Security (ŠtB) launched widespread operations both at home and abroad. The inspecting and tracking of hundreds of active catholic laymen, priests and regulars, especially those who had not been authorized to perform their spiritual service by the state, lasted for months. In late 1980, based on intelligence analysis and observation, the courier was identified in the person of an secretly ordained priest - Benedictine, Ing. Přemysl Coufal!. Coufal had been travelling both on business and privately for a long period and this had eventually led to his personal tragedy. After his deconspiracy, the Secret Police requests collaboration from him, aimed at paralysing the activity of the church both home and abroad. Coufal refuses to do so, is blackmailed by the ŠtB and in February 1981 is found dead in his home in Bratislava. The official investigation declares the case to have been a suicide. Nevertheless, in the circles of the prior Underground Church, Coufal is deemed a martyr. The circumstances of his tragic death have not been cleared in a satisfactory manner until today. The fate of Father Coufal in the communist Czechoslovakia was indeed not singular which leads to the conclusion about the irreconcilability of the ŠtB methods with the methods of a secret service under rule of law in a democratic state.